

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Recenzió Cseh-Szombathy László:

A házastársi konfliktusok szociológiája című könyvéről

Szerző: dr. Murányiné dr. Perbíró Andrea

A könyv szerzőjéről

Cseh-Szombathy László (1925-2007.) Széchenyi díjas magyar szociológus, társadalom statisztikus, demográfus, népesedéstörténész, egyetemi tanár, a szociológiai tudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Főbb kutatási területei a családkutatás, a deviáns társadalmi jelenségek szociológiai, szociálpszichológiai és demográfiai vizsgálata. Az 1960-as évektől a szociográfiai hagyományokkal szakító, korszerű tudományos alapokon újjászerveződő magyarországi szociológia jeles művelője, az életmódvizsgálatok és legfőképpen a családszociológiai kutatások iskolateremtő alakja volt. Széles skálán mozgó családszociológiai kutatásait az a fokozatosan kialakuló meggyőződése is motiválta, hogy „...a családok azok a téglák, amelyekből a nemzet épülete létrejön. Az épület stabilitása több tényezőtől függ: attól, hogy a téglák épek legyenek és a falak ne törött darabokból álljanak össze, hogy megfelelően illeszkedjenek egymáshoz és tartós kötőanyag ragassza őket össze.”¹

A könyv keletkezéséről

Cseh-Szombathy László az akadémiai címet 1981-ben szerezte meg *A házastársi konfliktusok szociológiája* című értekezésével. Ezen családszociológiai nagymonográfiája képezte doktori disszertációjának alapját is, melynek megvédésével 1983. tavaszán elnyerte a szociológiai tudományok doktora címet. Bár a mű könyv formájában 1985-ben jelent meg, az elmúlt harminc év mit sem változtatott aktualitásán, napjainkban éppúgy megállja a helyét, mint megírásának idején volt egyedülálló. A mű a házastársi konfliktusokat az első párkapcsolati összeszólalkozásoktól a válás utáni évekig követi nyomon hűen feltérképezve a kapcsolatok, házasságok megrendülésének szociológiai hátterét.

¹ Magyar Szemle A magyar családmodell. 1997. októberi szám.

A könyv szerkezeti felépítése

A házastársi konfliktusok szociológiája című könyv közérthető, sőt kifejezetten élvezetes, mondanivalója letisztult, átgondolt, világos vonalvezetésű. Szerkezeti tagolódását tekintve hét jól elkülönülő, egymással mégis szorosan összefüggő fejezetből áll.

A könyv ismertetése

Első fejezet

A szerző mielőtt a házassági konfliktusok szociológiai hátterére térne rá, a mű első három fejezetében a konfliktus, mint latin eredetű szó, jelentésbeli tartalmát igyekszik meghatározni, továbbá típusait és fokozatait veszi górcső alá. A szerző fontosnak tarja leszögezni, hogy az egyének, illetve csoportok közötti konfliktus alapvetően feltételezi a köztük lévő tágabb-szorosabb kapcsolatot, az „összecsapás” mértéke függ ebből kifolyólag a köztük lévő kapcsolat fennállásának időtartamából, illetve annak szorosságából. A konfliktus pontos és általánosan elfogadott meghatározására nem törekszik, figyelembe véve, hogy a társadalomtudományok művelőinek körében sem alakult ki egységes álláspont e fogalom pontos meghatározására. Mindezek dacára megkísérli a fogalom minél közelebbi körülírását, melyben a személyek vagy csoportok közötti érdekellentétet, az érzelmi vagy szándékbeli ellentétben, időszakonként ellenséges interakciókban is kifejeződő társadalmi helyzeteket vagy folyamatokat látja.

Második fejezet

A szerző a második fejezetben fejti ki az előzőekben körülírt konfliktus típusait, melyeket különböző dimenziókra vetítve igyekszik felvázolni, úgymint makrostruktúrából fakadó érdekellentét, valamely mikrostruktúrából eredő, továbbá hogy milyen funkciók jellemzik azt a kapcsolatot, amely a konfliktusban állókat összefogja, és harmadik meghatározóként a konfliktusban állók közötti hatalmi viszonyokat tekintve. Kiemelt különbségtételként kezeli a nyílt és a rejtett konfliktusokat. Álláspontja szerint ugyanis ettől függően mások lesznek az összeütközés, a konfliktus megnyilvánulásnak módjai és kezelésének lehetőségei. A konfliktusok fokozatait azok erősségének szempontjából vizsgálja, ily módon három fokozatot

különít el egymástól. Az elsőt „nézeteltérésnek”, a másodikat „összeütközésnek”, míg a harmadikat „kritikus összecsapásnak” hívja.

Harmadik fejezet

A könyv harmadik fejezete tárgyalja a konfliktusok funkcióit, ugyanis a „*konfliktusok vizsgálatánál szükségszerűen felmerül a kérdés, hogy mi a konfliktusok következménye, funkciója.*”² A konfliktus szerepét tekintve két ellentétes vélemény ismert, az egyik a konfliktust egyértelműen negatív jelenségként írja le, amely a társadalmi rend megbomlását eredményezi, ezáltal a fejlődést hátráltatja, a másik álláspont azonban a konfliktusnak kifejezetten pozitív szerepet tulajdonít, mely éppen ellenkezőleg, nem hátráltatja, hanem előmozdítja a társadalom fejlődését, annak hajtórugója. Az előbbi szemlélet legprominensebb képviselője Talcott Parsons, míg a pozitív hatást állító felfogást több neves XIX. századi szociológus-szociálfilozófus vallotta magáénak. „*A konfliktus tehát tanulási folyamat is, és része a szocializációnak.*” „*Ezért tehát nemcsak a kapcsolat fejlődése szempontjából pozitív értékű, hanem a részt vevő egyedek gazdagodásához is hozzájárul.*”³ Egyéni álláspontom szerint a kapcsolatok szempontjából kétségtelen, hogy a résztvevők közötti konfliktus egyértelműen a kapcsolat életének jeleként is felfogható, az összeütközés erőssége és intenzitása határozza meg azonban a jövőre nézve a kapcsolat fenntarthatóságát, illetve továbbfejlődését.

Fontos megemlíteni a konfliktusértelmezéssel behatóan foglalkozó szociológusok között Dahrendorf nevét, aki a konfliktus hasznosságának legelkötelezettebb híve, Morton Deutsch munkásságát, aki konfliktusértelmezési álláspontját a destruktív és konstruktív konfliktusokról írt tanulmányában fejti ki, valamint Lewis Coser nevét, aki a „*konfliktusok destruktívá válásának strukturális okára hívta fel a figyelmet.*”⁴

A konfliktusok kimenetele szempontjából négy típust különböztet meg a szerző: az első kimenetele szerint a konfliktus abbahagyása után a felek visszatérnek az eredeti

2 Cseh-Szombathyt László: A házastársi konfliktusok szociológiája Gondolat Kiadó, Budapest 32. oldal

3 Cseh-Szombathyt László: A házastársi konfliktusok szociológiája Gondolat Kiadó, Budapest 38. oldal

4 Cseh-Szombathyt László: A házastársi konfliktusok szociológiája Gondolat Kiadó, Budapest 44. oldal

álláspontjukra, a látens konfliktus továbbra is megmarad, ezért az ilyen kimenetelű nem tekinthető megoldásnak. A második kimeneteltípus, amikor az egyik fél rákényszeríti a másikat az álláspontja elfogadására, ebben az esetben is fennmarad a látens szembenállás, de nem biztos, hogy állandósul. A harmadik típus a kompromisszumos megoldás, amikor a konfliktus lezárásakor a szemben álló felek folytatják együttműködésüket, ez biztosítja leginkább a konfliktus által érintett kapcsolat fennmaradását. A negyedik kimenetelt nevezte Luis Kriesberg „áttérésnek”, mivel ebben az esetben az egyik fél álláspontot változtat, és teljesen magáévá teszi, elfogadja korábbi ellenfele felfogását. A szerző határozott álláspontja, hogy „...egyik típus sem minősíthető általános érvénnyel „igazi” megoldásnak.....”⁵

Negyedik fejezet

A mű *negyedik fejezetével*, mely a házastársi konfliktusok előfordulásának gyakoriságát és a konfliktusok társadalmi forrásait taglalja, kezdi el a szerző a konfliktusokat immáron leszűkítő házastársi konfliktusok tárgyalását. Leszögezi, hogy tekintettel arra, hogy a házassági konfliktusok a négy fal között zajlanak, azok pontos vizsgálata során a szerző kizárólag a válásokkal realizálódott konfliktusokból tudott következtetéseket levonni, a rejtve maradt, a zárt ajtók mögötti konfliktusok tekintetében kizárólag feltételezések szolgálhatnak alapul. A XX. század jogszabályi változásai megkönnyítették a végsőkig fajult konfliktusoknak a házasság végleges felbontásával való megoldását. Említi a „konfliktushoz szokott” házasságokat, melyeket bár állandó ellentétek, civakodások, válással fenyegetések jellemeznek, a végső konfliktusmegoldáshoz, azaz a váláshoz mégsem jutnak el. G. Simmel fogalmazza meg a legpontosabban a házassági konfliktus létjogosultságát, amikor kijelenti: *„Kizárt dolog, hogy ne tartalmazzon konfliktust az olyan intim csoport, mint a házaspár viszonya, amely felöleli az élet egész tartalmát.”* ⁶tehát kimondásra kerül, hogy a konfliktus a házasságok szerves velejárója, a kapcsolat stabilitásához azonban az ellentétek kezelésére kialakított szabályokban való megállapodásra van szükség. A fejezetben a házastársi konfliktusok három, elkülöníthető forrásáról beszél, mely a házastársak személyisége közötti

5 Cseh-Szombathyt László: A házastársi konfliktusok szociológiája Gondolat Kiadó, Budapest 49. oldal

6 Cseh-Szombathyt László: A házastársi konfliktusok szociológiája Gondolat Kiadó, Budapest 56. oldal, G. Simmel: Conflict . 18. oldal

alapelveinek kérdéseiről. A baráti kapcsolatok fenntartásával, intenzitásával járó és a házasságból eredő szerepelvárások sok esetben összeütközést eredményeznek, mely konfliktusterület további területekkel kapcsolódhat össze, úgymint, a felek szabadidejének eltöltése, ami a házasság felek azonos érdeklődési köréből, sporttevékenységéből, kulturális neveltetéséből adódhat. A szórakozás szorosan összefügg az alkoholfogyasztással. Bátran állíthatjuk, hogy a mű keletkezésének idején ugyanúgy, mint a napjainkban a házastársi konfliktusok egyik legfőbb forrása valamelyik fél túlzott alkohol fogyasztása, annak gazdasági következményei, a szenvedélybetegség kialakulása, valamint a munkaképesség csökkenése miatt. A részeg állapot miatt a konfliktus a végső kimeneteléhez is eljuthat, vagyis a tettelegességhez.

Hatodik fejezet

A hatodik fejezettel jutunk el a konfliktusok kifejlődésének a menetéhez, melyben az ellentétek felismerését késleltető mozzanatoktól az első nézeteltéréseken át - melyek egyrészt a társadalmi rétegekülönbségekből, illetve a nemek közötti konfliktuskezelési különbségekből származhatnak - keletkező kezdeti vitákkal a konfliktus eszkalációja által jut el a tettelegességig a házasságban, amit a mai értelemben a családon belüli erőszakkal is definiálhatunk. Hozzátevé, hogy nem kizárólag a tettelegesség megjelenése vezet a házasság felbontásához, a teljesen nyitott, őszinte kommunikáció is arra a felismerésre kényszerítheti a feleket, hogy kapcsolatuk fenntarthatatlan. A konfliktusok kimenetelének végigvezetése ellenére mégis sok esetben a házasságok fennmaradnak, mivel kialakul az együttélésnek egy olyan formája, amely tagadja a létező ellentéteket, ebben jelentős szerepet játszik a közös gyermek felnevelése - a felek sokszor a közös gyermeket használják ürügyül a status quo fenntartásához - a külvilág felé felépített ideál megtartása, a házastársak összejátszása a legfontosabb ellentétek elködösítésére. Végül mindezek ellenére jutunk el a házassági konfliktusok kiéleződéséhez, a kritikus összecsapások szakaszához, melyhez a fent említett kollúziós konfliktuskezelésű házasságok is sok esetben eljutnak. A válás lehetőségével a mű keletkezésének idején a legvégső esetben számoltak a felek, azt, mint végső megoldást tartották, sőt sok esetben az anyagi feltételek hiánya nem tette lehetővé a fizikai értelemben vett különköltözést sem. Manapság - 30 évvel a mű keletkezése után - a válások száma

radikálisan megnőtt, közel minden második házasság végződik válással, mivel a felek a konfliktusok egyetlen megoldásaként tekintenek rá. A mai szemlélet azt hirdeti, hogy minden, ami elromlott, ami nem úgy működik már mint új korában, azt nem megjavítani, hanem azonnal kidobni kell, úgylis lesz újabb, jobb. A házastársak manapság a legritkább esetben fektetnek energiát abba, hogy megromlott, de még megjavítható kapcsolatukat helyrehozzák. Fontos leszögezni azonban, hogy szerencsére nem minden esetben van ez így, sokan a vallási, neveltetési háttérüknek köszönhetően kitartanak a „rég, rossz” mellett komoly energiákat áldozva annak helyrehozására egyházi személyek, pszichológusok segítségét is igénybe véve.

Hetedik fejezet

A mű zárásaként visszakanyarodik a már korábban is felmerült fontos kérdéshez: mi a házastársi konfliktusok funkciója, célja? Míg maga a konfliktus szó jelentése, az összeütközés, összecsapás egyértelműen negatív érzést kelt, addig az előzőekből megállapítható, hogy a házastársi konfliktusoknak nem kizárólag negatív hatásai vannak a kapcsolatra. A szemben álló felek személyiségétől, családi háttérétől is függ, hogyan kezelik az érdekellentéteiket, a konfliktus által a közös megegyezésre, a nézőpontok közelítésére törekednek, vagy a fellépő nézeteltérést tovább gerjesztve, a másik félben a különbözőséget negatívként hangsúlyozva jutnak el a végső összecsapásra és sok esetben a kapcsolat teljes megszakításához, a váláshoz. A konfliktusok kezelésének talán legkézenfekvőbb helye lenne még a szülői család, mind szóbeli elvek, célok előadásával, mind gyakorlati példákkal, bevonva a gyermeket a családi konfliktusnak kizárólag a megoldási, kezelési mechanizmusába. Ezáltal már idejében példát láthatnak a gyermekek az eltérő nézőpontok közelítésére, az ellentétek feloldására való törekvésre.

Összefoglalás, saját vélemény

Bár a szerző a XX. század végén tett vizsgálódásai alapján írta a recenzált könyvet, annak időszerűsége, bátran állíthatom, - nyolc év harmonikus házassággal a hátam mögött - hogy a mai napig megállja helyét. Az első szárazabb, elméleti részt követően kifejezetten olvasmányos és élvezetes mű. Az alkotása óta eltelt 30 év a házassági konfliktusok helyzetét

sajnálatos módon csak rontották. A XXI. század technikai, elektronikai vívmányai tovább bővítették a felek konfliktusainak területét. Az emberek egyre nehezebben mondják le egyéni érdekeikről, kívánságaikról, egyre inkább helyezik előtérbe önös céljaikat, melyeknek egyértelműen gátját szabja az intézményesített kapcsolat, sőt legfőképpen a gyermekvállalás. Mindezek által radikálisan csökken a házasságkötések és a gyermek születések száma. A másik fél igényeinek, különbözőségeinek elfogadása az egyéni érdekek visszaszorításával, toleranciával jár, ami megerőltetést, lemondást igényel. Sajnos a mai társadalom egyre kevésbé gondolja, hogy elfogadás nélkül nincs együttműködés, hogy a boldog élet záloga a szeretés és a szeretve levés. A kapcsolatok kezdeti megromlása esetén rögtön keresik az újat, a jobbat, a mást, kizárva a megjavítás, helyrehozás lehetőségét. A kapcsolatok sok esetben a tárgyak szintjére süllyedtek, ami ha elromlik, dobjuk ki! A mű számomra példaértékű, igen hasznos olvasmány volt, bár hiányát éreztem a konkrét példákon keresztüli bemutatásnak, amely még olvasmányosabbá, megfoghatóbbá tehetné volna. A konfliktusok konkrét megoldási lehetőségeinek ismertetése még inkább előre vitte volna a mű lényegét, bár tegyük hozzá, hogy nem egy használati kézikönyvnek készült, hanem szociológiai nagymonográfia. Összességében kijelenthetem, hogy jó szívvel ajánlom elolvasására a mai kor házasaiknak, és leendő házasulandóinak egyaránt.